

УДК 612.825.8:613.685

АНАЛІЗ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЛЬОТНОГО СКЛАДУ В ПРОФЕСІЙНОМУ ВІДБОРІ МИРОТВОРЧИХ СИЛ

Швець А.В.

Науково-дослідний інститут проблем військової медицини ЗС України, м. Ірпінь

Досліджено особливості психологічного статусу миротворців, які збиралися брати участь в миротворчій місії вперше, та тих, хто брав участь у ній вже кілька разів. Виявлено конкретні дані про особистісні характеристики миротворців та визначено засоби їх кількісної оцінки, які можна застосувати при проведенні професійного відбору. Виділено особливості особистісного профілю придатних та тих, що бажають брати участь в миротворчих місіях, але за своїми психологічними якостями можуть увійти до групи ризику. Підтверджено, що захворюваність останніх на нейроциркуляторну дистонію суттєво перевищує захворюваність придатних осіб. Розроблено розв'язувальні правила, що дозволяють оцінити ступінь придатності до миротворчої діяльності.

Ключові слова: професійний відбір, професійна придатність, особливості особистісного профілю, миротворчий контингент

Вступ

Підвищення ролі України у міжнародних справах складається з кількох чинників. Одним з найважливіших з них є миротворча діяльність її військових контингентів. Професійна діяльність миротворців вимагає частой і швидкої зміни зон перебування, які різко відрізняються не тільки за кліматично-географічними умовами, але й професійними особливостями служби.

Це вимагає переосмислення принципів збереження здоров'я та підвищення рівня соціальної і професійної дієздатності військовослужбовців, що беруть участь у миротворчих операціях [2, 3]. Вивчення особливостей діяльності військовослужбовців свідчить про те, що в умовах служби в інших країнах висувуються підвищені вимоги до психофізіологічних і психологічних механізмів формування високої працездатності людини. Сучасна потужна зброя та складна техніка, необхідність постійної бойової готовності вимагають спеціальних навичок, високих моральних, вольових, інтелектуальних та емоційних особливостей особистості військовослужбовців миротворчого контингенту ЗС України [3].

Як відомо, комфортність існування людини в суспільстві лише на 40% залежить від економічних умов, а на 60% — від психологічних факторів, що становлять її духовне життя [7]. Зважаючи на значний внесок психологічних особливостей в успішність професійної діяльності, яка формує якість життя військовослужбовців миротворчих контингентів, потрібні нові підходи до їх урахування при формуванні цих контингентів. Одним з таких підходів є здійснення професійного відбору миротворців за їх психологічними якостями.

Мета дослідження — виявлення інформативних характеристик особистісного профілю військовослужбовців миротворчого контингенту ЗС України для цілеспрямованого урахування їх при проведенні професійного відбору.

Матеріали та методи досліджень

Психофізіологічні дослідження проводились на миротворцях (157 чоловік віком 21–46 років) переважно льотного складу, які проходили військово-лікарську комісію на базі Ірпінського військового госпіталю. Багаторічний досвід вивчення особистісних властивостей у різних професійних групах показав, що результати застосування стандартизованого багатобактерного методу дослідження особистості СБДО (рос. СМІЛ — адаптований тест ММРІ) можуть надати значну допомогу при виявленні таких стійких професійно важливих властивостей особистості, як мотиваційна спрямованість, стиль міжособистісної поведінки, тип реагування на стрес, когнітивний стиль, виразність лідерських рис і т. ін. Для вивчення особливостей особистісного профілю військовослужбовців миротворчого контингенту ЗС України був використаний стандартизований багатобактерний метод дослідження особистості [8]. Упродовж дослідження було проаналізовано базові шкали опитувальника СБДО для чоловіків (13 шкал, повний варіант). Діапазон показників у межах від 30 до 70 Т визначає коридор норми. Статистичний аналіз результатів проводився за допомогою методів варіаційної статистики, аналізу альтернативних показників [5], кореляційного та кластерного аналізу з використанням пакета програм STATISTICA 6.0 [1].

Результати та їх обговорення

Аналіз узагальнених результатів опитування всієї групи особистісних характеристик показав значну варіабельність профілів особистості досліджених осіб, що свідчить про неоднорідність психологічних якостей (за показниками асиметрії та ексцесу) досліджуваних (таблиця).

Попередньо, було виділено групу осіб (6 чол.) з високими показниками за шкалами «L, F, K» ($T > 80$). Ці опитування виключені з аналізу, оскільки отримані в цих випадках особистісні профілі є невірними.

Для дослідження характеристик особистісних профілів військовослужбовців миротворчого контингенту ЗС України і зменшення імовірності відхилення отриманих оцінок від нормального розподілу було виділено 3 групи осіб: I – група осіб, що вперше збиралися до миротворчої місії (109 осіб), II – група осіб, що вже були в місії одного разу (28 осіб) та III – група осіб, що були в миротворчій місії більше одного разу (14 осіб). Порівняння показників усереднених особистісних профілів цих груп було проведено з допомогою кореляційного аналізу структури їх взаємозв'язків (структур «кореляційних каркасів» [4]).

Встановлено, що між профілями I та II груп є достовірний кореляційний зв'язок ($r = 0,58$; $P < 0,001$). Вірогідний зв'язок ($r = 0,45$; $P < 0,01$) спостерігається також між характеристиками II та III груп. Це свідчить про те, що миротворці, які вперше збираються до миротворчої місії, за своїми психологічними особливостями досліджених базових шкал на 33% (коефіцієнт детермінації 0,33) мають тотожні характеристики особистості з миротворцями, що брали участь у місії од-

ного разу. Спорідненість психологічних характеристик миротворців II та III груп теж детермінується на 20%. Цікавим є той факт, що психологічні особливості миротворців I та III груп не є корельованими ($r = 0,21$; $P > 0,05$). Цей феномен можна пояснити тим, що, ймовірно, в миротворчому контингенті відбувається «стихийний» відбір, спрямований на поступове відсіювання осіб, непридатних до служби в миротворчих місіях. Найбільш неоднорідною за цим критерієм є I група миротворців, де «стихийний» відбір ще не відбувся.

Для виділення однорідних за своїми психологічними якостями підгруп миротворців I групи був застосований кластерний аналіз. Поділ цієї групи осіб було здійснено на тому підґрунті, що доцільно було би виділити таких осіб, які б відповідали трьом умовним класам такої важливої характеристики миротворця як тривожність (шкала «7»): «низька», «середня» та «висока». Усереднені профілі особистостей всіх трьох виділених підгруп представлені на рисунку 1.

Як ми й припускали, профілі особистості виділених підгруп відрізнялися, зокрема, за ступенем тривожності. Причому відносно підвищена тривожність однієї з підгруп супроводжувалась високими показниками за шкалою імпульсивності. Інші дві підгрупи були схожі за своїми усередненими профілями базових шкал ($r = 0,58$; $P < 0,05$). Додатково можна констатувати, що ці підгрупи значимо корелювали не тільки за формою психологічного профілю, але й за структурою взаємозв'язків між досліджуваними психологічними характеристиками. В останньому випадку схожість структур 1 і 2 кластерів була ще більш вираженою ($r = 0,46$; $P < 0,01$). Отримані результати дали змогу констатувати суттєву однорідність цих підгруп (кластеру 2, та кластеру 3), що доз-

Таблиця

Статистичні характеристики особистісних профілів груп льотного складу миротворців

Назва шкал	Середня \pm стандартна помилка середньої	Коефіцієнт асиметрії \pm стандартне відхилення	Коефіцієнт ексцесу \pm стандартне відхилення
«L» – «неправди»	55,75 \pm 0,88	0,33 \pm 0,19	-0,52 \pm 0,38
«F» – «вірогідності»	52,39 \pm 0,75	3,43 \pm 0,19***	18,76 \pm 0,38***
«K» – «корекції»	63,70 \pm 0,60	1,14 \pm 0,19***	2,99 \pm 0,38***
«1» – «невротичного надконтролю»	52,89 \pm 0,69	2,24 \pm 0,19***	13,83 \pm 0,38***
«2» – «песимістичності»	52,54 \pm 0,77	0,91 \pm 0,19***	3,28 \pm 0,38***
«3» – «емоційної лабільності»	52,46 \pm 0,66	1,68 \pm 0,19***	8,90 \pm 0,38***
«4» – «імпульсивності»	55,46 \pm 0,75	0,33 \pm 0,19	1,07 \pm 0,38**
«5» – «жіночності-мужності»	50,40 \pm 0,71	0,35 \pm 0,19	0,01 \pm 0,38
«6» – «ригідності»	48,57 \pm 0,69	1,26 \pm 0,19***	3,88 \pm 0,38***
«7» – «тривожності»	54,23 \pm 0,61	0,34 \pm 0,19	1,66 \pm 0,38***
«8» – «індивідуалістичності»	56,05 \pm 0,81	1,42 \pm 0,19***	5,24 \pm 0,38***
«9» – «оптимізму й активності»,	57,65 \pm 0,79	0,03 \pm 0,19	1,47 \pm 0,38***
«0» – «соціальної інтроверсії»	45,78 \pm 0,48	0,94 \pm 0,19***	0,77 \pm 0,38*

Примітка: вірогідність відхилення від нормального розподілу за показниками асиметрії та ексцесу з імовірністю * – $P < 0,05$; ** – $P < 0,01$; *** – $P < 0,001$.

Рис. 1. Усереднені особистісні профілі трьох підгруп миротворців I групи.

волило в подальшому їх об'єднати.

Таким чином, проводився аналіз таких груп: I_a (група з «нормальним» рівнем тривожності), I_b (група з відносно високою тривожністю та високою імпульсивністю), II (група миротворців, що одноразово перебували в місії), III (група, що перебувала у місії більш ніж один раз). Для вказаних груп були підраховані коефіцієнти кореляції, що характеризують структуру зв'язків між базовими шкалами, які відображають спорідненість «кореляційних каркасів» визначених груп. Встановлено, що «кореляційні каркаси» груп I_a , II та III тотожні з високим ступенем значимості (між I_a і II групою $r=0,52$; $P<0,001$; між I_a і III $r=0,37$; $P<0,01$). Це свідчить про наявність в підгрупі I_a (осіб, які ще не були в миротворчій місії) осіб, які мають подібний особистісний профіль, що притаманний професійно придатним для миротворчої діяльності. Про спорідненість і різницю психологічних якостей осіб досліджуваних груп свідчать усереднені профілі особистості, наведені на рисунку 2.

Окремо потрібно підкреслити, що особистісний профіль військовослужбовців групи I_a за базовими шкалами методики СБДО не виходить за межі норми (це твердження також відноситься і до тих осіб, що вже приймали участь в миротворчих місіях — групи II та III). Визначено тільки певне підвищення показників за шкалами «оптимізму» («9») і «індивідуалістичності» («8»), але і вони не перевищують 60Т, та свідчать про активну життєву позицію, впевненість в собі, позитивну самооцінку, високу мотивацію досягнення.

У цілому, оцінюючи поведінку представників груп I_a , II і III, слід відзначити, що в ситуації стресу у осіб цих груп проявляється надмірна і не завжди цілеспрямована активність, яка для військовослужбовців, можливо, є позитивною, оскільки характеризує

потребу в наслідуванні лідера. У них досить швидко відбувається пересичення одноманітністю, з'являється бажання до зміни місця, пошуку новизни. Тому такі особи придатні до служби в миротворчих підрозділах, яка характеризується постійною зміною умов діяльності. Але за наявності дезадаптації в них посилюються гіперстенічні характеристики. Проте, частіше, ці «негативні» особливості є характерними для молодого віку. В більш старшому віці ці риси характеру згладжуються або зникають зовсім.

Для особистісного профілю військовослужбовців, які вперше збираються до служби в миротворчій місії (група I_b), характерним є пік за шкалою «імпульсивність», що в будь-якому випадку є ознакою поганої соціальної адаптації, вираженої напруженості та незадоволеності. Співіснування з такими особами утруднене, обтяжене можливими конфліктами та афективними спалахами. Їх поведінка імпульсивна, мінлива, важко передбачувана. Високі показники за цією шкалою у поєднанні з відносно високими показниками невротичної тріади («1», «2» та «3» шкали) та високими показниками шкали «тривожності» свідчать, що для даних осіб, не дивлячись на достатньо високий мотиваційний рівень до досягнення мети, самовираження обтяжене через підвищений самоконтроль, невпевненість та високу тривожність, що може стати на заваді для досягнення поставленої мети. Профіль даного типу вказує також на значну протидію внутрішніх перешкод будь-яким антисоціальним та агресивним тенденціям.

Важливим є той факт, що в I_b групі виявлені 15% осіб з нейроциркуляторною дистонією, тоді як в I_a — осіб з такою патологією спостерігалось лише 2,4%. Різниця цих показників вірогідна ($P<0,05$). Наявність достатньо великої кількості людей із специфіч-

Рис. 2. Усереднені особистісні профілі миротворців різних груп за тестом СБДО.

ним відхиленням здоров'я додатково свідчить про підвищення ймовірності дезадаптації осіб І₆ групи. Все це свідчить, що група І₆ є групою ризику і осіб цієї групи потрібно з певною обережністю направляти до миротворчої місії.

Виявлені особливості психологічного портрету миротворців дозволяють розробити заходи для їх застосування в професійному відборі. За допомогою покрокового дискримінантного аналізу (за методом виключення) були обчислені розв'язувальні правила, що дозволяють діагностувати приналежність до груп придатних та групи ризику.

Належність досліджуваної особи до групи ризику і групи придатних обчислюється за наступними формулами:

$$Y_1 = 1,524 \cdot T_1 + 1,284 \cdot T_2 + 1,436 \cdot T_4 - 130,89;$$

$$Y_2 = 1,3125 \cdot T_1 + 1,0731 \cdot T_2 + 1,1459 \cdot T_4 - 89,75,$$

де T_1 — показник шкали «невротичного надконтролю»;

T_2 — показник шкали «песимістичності»;

T_4 — показник шкали «імпульсивності».

При $Y_1 < Y_2$ наявна приналежність до групи ризику, а при $Y_1 > Y_2$ констатується приналежність до групи придатних.

У літературі існує інформація про важливість вивчення психологічного статусу миротворців [6, 7]. В нашій роботі підкреслено не тільки важливість таких досліджень, але й отримані конкретні дані про особистісні характеристики, які важливі для миротворців та визначені засоби їх кількісної оцінки, які можна застосувати при проведенні професійного відбору.

Таким чином, в результаті проведеної роботи були досліджені особливості психологічного статусу миротворців, які ще не перебували в місії, перебували один та декілька разів. Визначено, що в результаті перебування в миротворчій місії відбувається відбір осіб, які за своїми психологічними якостями в більшому ступені придатні до миротворчої роботи. Виділені особливості особистісного профілю придатних та тих, що бажають приймати участь в миротворчих місіях, але за своїми психологічними якостями є менш здатними для цієї роботи. Підтверджено, що захворюваність останніх на нейроциркуляторну дистонію суттєво перевищує захворюваність придатних осіб. Ці особи потребують подальшого відбору з використанням психологічного та психофізіологічного аналізу, оскільки не можна обмежуватись у професійному відборі виключно методикою СБДО. Створено розв'язувальні правила, що розрізняють осіб групи ризику та придатних.

Висновки

1. Встановлено особистісний профіль осіб (переважно льотчиків, вертольотчиків), придатних до професійної діяльності в умовах проведення миротворчих операцій.
2. Виявлено, що наявність захворюваності на нейроциркуляторну дистонію додатково свідчить про належність осіб за своїми психологічними якостями до групи ризику. Це потрібно враховувати в професійному відборі під час проведення військово-лікарської комісії.
3. Розроблено розв'язувальні правила, які дозволяють оцінити ступінь придатності до миротворчої діяльності.

Література

1. Боровиков В.П., Боровиков И.П. STATISTICA: Статистический анализ и обработка данных в среде Windows.– М: Инф.-изд. дом – «Филинь», 1998.– 608 с.
2. Горецкий О.С., Максимович В.А., Тищенко Т.Б. Оценка устойчивости организма человека на сочетанные тепловую, физическую и эмоциональную нагрузки//Физиол. человека.– 1992.– №4.– С. 167–170.
3. Дмитренко Р.П., Єзерський М.Р., Лимаренко В.В. Оцінювання рівня готовності миротворчих контингентів Збройних сил України//Наука і оборона.– 2004.– №3.– С. 7–9.
4. Єна А.І., Кальниш В.В. Особливості трансформації структури взаємозв'язків комплексу психофізіологічних якостей зі ступенем придатності до професійної діяльності вертольотчиків//Журн. АМН України.– 2004.– Т.10, №4.– С. 799–807.

5. Лакин Г.Ф. Биометрия. Учебное пособие для университетов и педагогических институтов.– М.: Высш. шк., 1973.– 343 с.

6. Маслова М.Г., Шекера О.Г. Порівняльна оцінка психофізіологічного стану та показників функціонального стану військовослужбовців до та після виконання завдань миротворчої діяльності//Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України.– 2005.– №3.– С. 28–33.

7. Пономаренко В.А. Психология личности и воздействие боевого стресса//ВМЖ.– 2004.– №10.– С. 60–63.

8. Собчик Л.Н. Стандартизированный многофакторный метод исследования личности СМЛ.– СПб.: Речь, 2002.

Швец А.В.**АНАЛИЗ ЛИЧНОСТНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК ВОЕННОСЛУЖАЩИХ ЛЕТНОГО СОСТАВА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОТБОРЕ МИРОТВОРЧЕСКИХ СИЛ**

Научно-исследовательский институт проблем военной медицины Вооруженных Сил Украины, г. Ирпень

В статье исследованы особенности психологического статуса миротворцев, которые готовились участвовать в миротворческой миссии впервые и те, которые находились в ней уже несколько раз. Получено конкретные данные о личностных характеристиках миротворцев и определенные средства их количественной оценки, которые можно применить при проведении профессионального отбора. Выделены особенности личностного профиля пригодных и тех, которые желают принимать участие в миротворческих миссиях, но по своим психологическим качествам могут стать группой риска. Подтверждено, что заболеваемость последних нейрциркуляторной дистонией существенно превышает заболеваемость пригодных лиц. Разработаны решающие правила, которые позволяют оценить степень пригодности к миротворческой деятельности.

Ключевые слова: профессиональный отбор, профессиональная пригодность, особенности личностного профиля, миротворческий контингент

Shvets A.V.**ANALYSIS OF AIR FORCE SERVICEMAN PERSONAL CHARACTERISTICS IN OCCUPATIONAL SELECTION OF PEACEKEEPERS**

Research Institute of Military Medicine of Armed forces of Ukraine, Irpin

The psychological status of peacekeepers was studied. The data on peacekeeper's personality and methods of their quantitative assessment have been obtained that can be applied in occupational selection. Personal features have been distinguished of those who are fit for work or volunteers intending to take part in peacekeeping missions but who by their psychological characteristics can be a risk group. It is confirmed that morbidity rates of the latter in neurocirculatory dystonia significantly exceeds morbidity rates of the fit volunteers. The decisive rules allowing to estimate the degree of fitness to peacekeeping activity have been developed.

Key words: occupational selection, occupational fitness, personality peculiarities, peacekeeper

Надійшла: 06.04.2006

Контактна особа: Швець Андрій Володимирович, начальник науково-дослідної лабораторії медичного забезпечення в мирний час Науково-дослідного інституту проблем військової медицини Збройних Сил України, Україна, Київська обл., м. Ирпень 08203, вул. 11-а лінія, 1, тел. (8–297) 94 377, e-mail: avshvets@mail.ru